

Олександр КЕРНИЦЬКИЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент,
Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків

КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ СФОРМОВАНОСТІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ДО СУБ'ЄКТ-СУБ'ЄКТНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

У статті виявлено суперечності у підготовці майбутніх інженерів-педагогів, проаналізовано чинники, що впливають на результативність їх професійної підготовки, проаналізовано поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії, проведено аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з досліджуваної проблеми, розроблено концепцію формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності, що пов'язується з розвитком активності, толерантності, емпатійності та відповідальності особистості; визначено критерії та показники сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, описано характеристики студентської групи, що сприяють ефективному формуванню суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Ключові слова: професійна підготовка, інженери-педагоги, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, навчально-виховний процес, готовність майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний напрямок розвитку освіти України обумовлений європейським вибором, тому підвищення вимог до якості підготовки інженерів-педагогів спонукає до модернізації змісту освіти в контексті її принципів послідовності, інтегрованості, взаємозв'язку теорії й практики [1]. Метою сучасної вищої школи є формування фахівця, компетентного в певній галузі знань, з активною громадською позицією, самостійного, здатного до адекватного оцінювання будь-якої проблеми, з відповідними вміннями й навичками [2].

Сучасний інженерів-педагог має глибоко усвідомлювати своє місце і роль у реформаторських процесах, володіти ґрунтовними теоретичними знаннями, професійними вміннями й навичками, вміти мобілізувати трудові колективи на ефективне впровадження нових педагогічних технологій. У зв'язку з цим разом з навчальними завданнями, необхідно вирішуватися і завдання, пов'язані

з розвитком та вихованням особистості, зокрема: формуванням світогляду, пізнавальної самостійності, розвитком інтелектуальних здібностей, морально-етичної культури та ін. [1].

Поточні й майбутні успіхи студентів, процес їх професійного становлення багато в чому залежать від наявності знань про стратегії взаємодії учасників освітнього процесу, від взаємності дій її суб'єктів у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Наукові засади організації вищої професійної та професійно-педагогічної освіти в Україні розробляють М. Євтух, В. Луговий, П. Лузан, Е. Лузік, В. Манько, О. Сухомлинська та ін. Реформування освіти пов'язують зі зміною якості педагогічного спілкування, встановленням рівноправних відносин, співтворчістю учасників процесу навчання. Нині триває пошук і обґрунтування найбільш ефективної моделі, стратегії взаємодії учасників освітнього процесу, що сприяє розвитку їх особистостей. Різні аспекти цієї проблеми вивчали О. Абдулліна, М. Алексеєв, О. Асмолов, Г. Балл, В. Беспалько, С. Братченко, В. Давидов, А. Капська, О. Киричук та ін.

Важливого значення в дослідженні даної проблеми набуває підхід до розгляду людини як активного суб'єкта життєдіяльності в освітньому середовищі, висвітлений у працях К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, Г. Балла, Л. Божович, П. Блонського, Д. Ельконіна, О. Леонтєва, В. Рибалки, Г. Щукіної та інших.

Визначаючи поняття педагогічної взаємодії, науковці основний акцент ставлять на взаємності дій її суб'єктів, їх взаємозумовленості і узгодженості з метою встановлення контакту. Більшість дослідників визначає роль педагога в процесі навчання як провідну, оскільки саме він організує взаємодію, обирає відповідні її моделі. Дослідження особистості педагога в педагогічній взаємодії вивчали Ш. Амонашвілі, О. Бодальов, Л. Виготський, Д. Ельконін, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський, В. Андрущенко, І. Зимня, Г. Ковальов, А. Маркова, В. Петровський, В. Серіков, В. Сітаров,

І. Якіманська і ін.). Проте сучасним теорії та практиці бракує фундаментальних досліджень з проблеми підготовки майбутніх інженерів-педагогів до застосування суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Мета статті – виявити суперечності у підготовці майбутніх інженерів-педагогів, проаналізувати чинники, що впливають на результативність їх професійної підготовки; проаналізувати поняття суб'єкт-суб'єктної взаємодії, розробити концепцію формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності; визначити критерії та показники сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, описати характеристику студентської групи, що сприяють ефективному формуванню суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вищій інженерно-педагогічній освіті сьогодні тривають пошуки нових підходів до підготовки інженерів-педагогів, упроваджуються як нові педагогічні технології, так й створюються умови для розвитку студентів. Проте ефективність навчання зумовлюється не тільки прагматичним вибором технологій, а й умінням викладача встановлювати контакт зі студентами, взаємодіяти з ними та вибудовувати систему педагогічно доцільних відносин. Тут необхідно враховувати досвід Європейської вищої школи, змінювати ставлення до студента, спонукувати його до активної особистісної позиції, цілеспрямованості у навчально-пізнавальній діяльності, що заснована на ефективній взаємодії [3].

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з досліджуваної проблеми свідчить, що, незважаючи на існування результатів наукових пошуків у галузі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, вони не набули концептуальної форми, не мають обґрунтованої системи формування у суб'єктів навчально-виховного процесу вищих інженерно-педагогічних навчальних закладів. Ознайомлення з результатами наукових пошуків учених і практичним досвідом роботи з формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дало змогу виявити суперечності між:

соціальним замовленням щодо підготовки майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у навчально-виховному процесі і недостатністю теоретико-методологічного обґрунтування цієї проблеми;

зростанням значення застосування особистісно орієнтованих і суб'єктно-діяльнісних методик і технологій та недооцінкою ролі цього фактора у професійній діяльності інженерів-педагогів у ПТНЗ;

запитом освітньої галузі на всебічну підготовленість майбутніх інженерів-педагогів для професійної діяльності і нерозробленістю технологічних засад їх підготовки до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності;

високим темпом розвитку методів і засобів технологій навчання та виховання і їх неадекватністю відображення у змісті, методах, формах і засобах суб'єкт-суб'єктної взаємодії для майбутньої педагогічної діяльності інженерів-педагогів.

Професійно-педагогічна готовність майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі можлива у разі розвитку у нього теоретичного та практичного мислення, професійно важливих якостей та здатності оперативно реагувати. Фактор відносин має таке ж важливе значення поруч зі змістом і методами діяльності майбутнього інженера-педагога. Високий рівень взаємин, співробітництва і співтворчості педагогів та учнів ПТНЗ забезпечує реальні можливості їх успішного інтелектуального й психічного становлення як особистості фахівця, а також виявлення всього багатства ресурсів педагогічної майстерності педагога, арсеналу його педагогічних засобів та особистісних якостей.

Суб'єкт-суб'єктні взаємини забезпечуються на основі усвідомлення того, що людина є одночасно початком і кінцевою метою будь-якого проекту соціального розвитку або навіть суспільно-економічної формації. Тому в навчальній взаємодії головним є не засвоєння певної суми знань, а їх світоглядний аспект, тобто гуманітаризація освіти як засіб її гуманізації та важлива умова її ціннісного характеру.

Використання суб'єкт-суб'єктних відносин надає навчально-виховному процесу особистісної форми. Формування суб'єкта професійної діяльності необхідно дійсно розглядати як основну мету навчально-виховного процесу, а навчання і виховання – як засоби її досягнення.

Отже, суб'єктно зорієнтований педагогічний процес, насамперед, передбачає орієнтацію на людину, тобто в центрі педагогічного процесу повинні бути учні та вчитель, студент і викладач, а все інше є умовами їх перебігу.

Грунтуючись на вищесказаному, можемо виділити основні параметри сучасної освіти:

1. Суб'єктність як визнання за особистістю прав на унікальність, внутрішню свободу, активність і духовність, що базується на врахуванні інтересів педагогів і студентів, пріоритеті суб'єктності в навчально-виховному процесі.

2. Діалогічність як орієнтація на суб'єкт-суб'єктні відносини, коли діалог виступає ефективною формою побудови відносин між учасниками освітньої діяльності ВНЗ.

3. Суб'єктна спрямованість, яка зміщує акценти із знань, умінь, навичок на суб'єктний розвиток.

4. Фундаментальність підготовки педагогічних кадрів, яка складається з концептуально-методологічної підготовки як розробки власної концепції викладання предмета; технологічної як оволодіння психолого-педагогічними та технологіями управління; методичної як прояв творчості у професії.

Таким чином, гуманізація педагогічної освіти передбачає, насамперед, суб'єктний розвиток і саморозвиток особистості майбутнього інженера-педагога, готового на професійному рівні брати участь у навчально-виховному процесі, реалізовувати на практиці сучасні педагогічні технології, здійснювати процеси творчості у всіх сферах своєї діяльності.

Для підготовленості майбутніх інженерів-педагогів до педагогічної діяльності важливу роль відіграють такі види взаємодії суб'єктів навчального процесу:

міжсуб'єктна взаємодія – дії суб'єктів спілкування, спрямовані на продуктивну організацію процесу спілкування під час навчання;

міжособистісна взаємодія – взаємозв'язки, взаємовпливи, взаємовідносини у процесі спілкування та спільної діяльності на різних рівнях взаємодії: викладач-студент, студент-студент тощо;

комунікативна взаємодія – взаємний обмін інформацією за допомогою вербальних та невербальних засобів спілкування.

Аналізуючи чинники, що впливають на результативність професійної підготовки, акцентуємо увагу на таких інтегральних показниках:

- 1) зміст мотивів обрання професійної діяльності;
- 2) рівень знань і уявлень про сутнісні характеристики й особливості професійної діяльності, стабільність професійних інтересів;
- 3) ступінь інтеріоризації професійного образу, усвідомлення відповідальності за результати професійної діяльності;
- 4) стан актуалізації знань, умінь, навичок і професійно значущих властивостей особистості, а також час адаптації до вимог навчального середовища й до умов навчально-професійної діяльності.

Відсутність взаємодії між учасниками навчально-виховного процесу розглядається як одна з основних причин, що заважають успішному розвитку освіти. У процесі підготовки інженера-педагога необхідно забезпечити розвиток пізнавальних потреб, наявність стійкого мотиву до самостійного поповнення знань, вдосконалення вмінь щодо взаємодії суб'єктів навчального процесу, а отже позитивно вплине як на формування особистості студентів так й на якість освіти. Тому нами розроблено концепцію формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності, що пов'язується з розвитком активності, толерантності, емпатійності та відповідальності особистості. Ми поділяємо точку зору В. Безпалька, згідно якої концепція є системним описом

певного предмета чи явища, який сприяє його розумінню, трактуванню, виявленню первинних ідей побудови та функціонування [4] і пропонуємо опис системи формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічній діяльності.

Побудова педагогічної системи передбачає визначення її головних характеристик – мети, структури та функцій. Провідна мета педагогічної системи формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії – поетапний розвиток готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчально-виховному процесі від низького до високого рівня. Високий рівень сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії є кінцевим результатом функціонування пропонованої системи. Враховуючи дані нашого дослідження, інженери-педагоги зможуть не інтуїтивно, а цілеспрямовано здійснювати суб'єкт-суб'єктну взаємодію.

Критерії та показники сформованості такої суб'єкт-суб'єктної взаємодії наведені у таблиці.

Таблиця – Критерії та показники сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії

Критерій	Показники
Пізнавальний	обсяг знань з термінології; якість знань термінології суб'єкт-суб'єктної взаємодії; розуміння сутності та особливостей суб'єкт-суб'єктної взаємодії
Мотиваційний	наявність комунікативних потреб; наявність пізнавального інтересу до суб'єкт-суб'єктної взаємодії; мотивація підвищення рівня культури суб'єкт-суб'єктної взаємодії
Діяльнісний	сформованість практичних умінь суб'єкт-суб'єктної взаємодії; практична діяльність, що спрямована на реалізацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії; прояв творчості у методах суб'єкт-суб'єктної взаємодії

Стійке функціонування означеній системі забезпечують властиві їй функції: навчальна, розвивальна і виховна. Навчальна функція системи формування готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії виявляється у забезпеченні студентів та викладачів сучасними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для здійснення успішної навчальної, майбутньої професійної та педагогічної діяльності. Цілі навчання за цією системою узгоджуються з поетапним характером процесу формування педагогічної

взаємодії, який передбачає поступову зміну репродуктивної діяльності продуктивною суб'єкт-суб'єктною взаємодією. Опанування теорії і виконання дій за зразком логічно продовжується власними дослідженнями, експериментами та відкриттями, що зумовлює ґрунтовність оволодіння професійними знаннями, формування вмінь та навичок тощо.

Розвивальна функція системи проявляється у її впливі на розвиток особистості студента, що ґрунтується на пізнавальних потребах і мотивах навчання; завдяки розвитку пізнавальних здібностей студентів як одного з факторів формування взаємодії; за допомогою реалізації діяльнісного підходу, згідно якого взаємодія формується і виявляється у навчально-пізнавальній діяльності через розвиток міжособистісних стосунків у студентських групах. Така система забезпечує і розвиток особистості педагога, зокрема, його комунікативних, емпатійних, перцептивних вмінь тощо.

Означена система виконує й виховну функцію за умови появи у особистості внутрішньої позитивної реакції на певні виховні впливи, що спонукує суб'єктів навчально-виховного процесу до особистісного зросту, сприяє формуванню особистісних якостей учасників такої взаємодії [5].

Проведений аналіз дозволяє описати характеристики студентської групи, що сприяють ефективному формуванню суб'єкт-суб'єктної взаємодії:

лідери впливають на студентів у вірному напрямі, подають особистий приклад;

стабільні міжособистісні взаємини студентів; ролі у групі розподілені, з ними згодні всі члени групи;

функціонування декількох мікрогруп позитивного спрямування;

більшість студентів йдуть за лідерами, позитивно спілкуються між собою та з педагогами;

згуртованість групи навколо основної мети – стати висококласними фахівцями – інженерами-педагогами;

максимальна узгодженість формальної і неформальної структури груп колективу; наявність схожих цінностей, ідеалів, вчинків;

спільне та справедливе вирішення важливих питань;

спрямовуюча, партнерська, корегувально-регулювальна функція педагога (куратор) виступає зв'язуючою ланкою між студентами й адміністрацією, підрозділами закладу);

націленість студентів мікрогруп на досягнення високих результатів основних видів діяльності;

панування у мікрогрупах взаєморозуміння, взаємодопомоги, взаємопідтримки, спільної організації праці.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасний етап науково-педагогічних досліджень характеризується орієнтацією на цілісність і системність в оцінці факторів особистісного й професійного зросту фахівця, що спонукує звернутися до розуміння поняття «суб'єкт-суб'єктна взаємодія».

Провідна мета педагогічної системи формування суб'єкт-суб'єктної взаємодії – поетапний розвиток готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії в навчально-виховному процесі від низького до високого рівня. Високий рівень сформованості готовності до суб'єкт-суб'єктної взаємодії є кінцевим результатом функціонування запропонованої системи.

Наступним напрямком дослідження планується обґрунтування шляхів та методів формування готовності майбутніх інженерів-педагогів до суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Список використаної літератури

1. Коваленко, О. Е. Методика професійного навчання / О. Е. Коваленко, Є. В. Шматков, Н. О. Брюханова, Н. В. Корольова – Х. : ВПП «Контраст», 2008. – 488 с.
2. Балл, Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму в сучасній освітній, психологічній сферах / Балл Г.О. – Житомир : Волинь, 2008. – 232 с.
3. Радкевич, В. О. Концептуальні підходи до розвитку професійної освіти в Україні / Радкевич В. О. // Управління якістю професійної освіти: Зб. наук. пр. – Донецьк: ТОВ «Лебідь». – 2007. – С. 129–132

4. Беспалько, В. П. Основы теории педагогических систем: проблемы и методы психолого-педагогического обеспечения технических обучающих систем / В. П. Беспалько – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1977. – 304 с.

5. Кручек, В. А. Формування культури педагогічної взаємодії: монографія / В. А. Кручек – К. : НАКККиМ, 2012. – 408 с.

Стаття надійшла до редакції 3.11.2016

Керницкий А. Критерии и показатели готовности будущих инженеров-педагогов к субъект-субъектному взаимодействию

В статье выявлены противоречия в подготовке будущих инженеров-педагогов, проанализированы факторы, влияющие на результативность их профессиональной подготовки, определено понятие субъект-субъектного взаимодействия, проведен анализ психолого-педагогической и методической литературы по исследуемой проблеме, разработана концепция формирования субъект-субъектного взаимодействия в педагогической деятельности, что связано с развитием активности, толерантности, эмпатийности и ответственности личности; определены критерии и показатели сформированности готовности к субъект-субъектному взаимодействию, описаны характеристики студенческой группы, способствующие эффективному формированию субъект-субъектного взаимодействия.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, инженеры-педагоги, субъект-субъектное взаимодействие, учебно-воспитательный процесс, готовность будущих инженеров-педагогов к субъект-субъектному взаимодействию.*

Kernickiy A. Formation of future engineers-teachers to the use of subject-interaction in the educational process

The article states that the leading trend of pedagogy of the third millennium is recognized focus on the beginning of human personality. The system of vocational education confronts contemporary engineers demand teachers not only to acquire specialized training, be experts from high-tech industries, capable of practical application of knowledge and skills in professional activity.

The problem of subject-subject interaction is interdisciplinary and studied at the philosophical, social, psychological and psycho-pedagogical levels.

The subject-subject relations are provided based on the realization that man is both the beginning and the ultimate goal of any project of social development and even social and economic structure. Use subject-provides educational process personal form. Humanization of teacher education involves, above all, subjective personality development and self-development future engineer-teacher, ready to professionally involved in the educational process, put into practice modern educational technology, to creative processes in all areas of its activity.

Formation of professional competence of future engineers-teachers should be targeted active process of their interaction with scientific and pedagogical staff and

administrative staff. He must have subject-subjective nature, focus on transmission and capture students experience developing abilities and skills, develop skills of self-education, the promotion of their potential abilities in professional activities. The basis of this put humanistic approach to the process of formation and development of personality of future engineers-teachers in terms of subject-activity model learning process.

The main elements of this model to ensure its effective operation are: purpose, motives and motivation, teacher, student, content, methods, forms, tools and learning outcomes. The central figures of this model is the teacher and student, between which there are definitely subject-subject relationship.

The main elements of this model to ensure its effective operation are: purpose, motives and motivation, teacher, student, content, methods, forms, tools and learning outcomes. The central figures of this model is the teacher and student, between which there are definitely subject-subject relationship.

Adequate understanding of the complex dynamic educational system - subject-activity model learning process - as an organic unity of all its components (target, value-motivational, informative, procedural control and adjustment, the estimated-effective and subject-subject) the system needs to study the historical, structural and functional aspects. They are necessary and sufficient components of methodological analysis of theoretical and methodical bases of training of future engineers-teachers for subject-subject interaction teaching interaction in the educational process.

The basis of the functioning and development of this model should rest humanistic paradigm of education. Its main idea is the subjectivity of the student in the learning process, it create conditions for full self-manifestation of own individuality in learning and future educational activities. This requires a holistic psycho-didactic modeling of educational process in terms of subject-activity studies, constructing scientifically justified, adequate for higher education humanistic, professionally focused strategies and methods of teaching future engineers-teachers.

Keywords: *professional training, professional competence, subject-subject interaction, future engineers, teachers, educational process.*